

УДК 338.439.5:338.245(045)
DOI: 10.15673/fie.v16i1.2886

Буркинський Б.В.

академік НАН України, доктор економічних наук, професор
директор ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
E-mail: oss_iprei@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-9303-0898

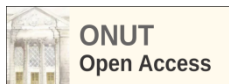
Лисюк В.М.

доктор економічних наук, професор
головний науковий співробітник
відділ ринкових механізмів і структур
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: vlisiuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-8766-4325

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ У КРИТИЧНИЙ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ ПЕРІОД*

У статті викладені матеріали дослідження інфраструктури стратегічних агропродовольчих ринків (САПР). Встановлено, що важливим фактором досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку держави є забезпечення ефективного механізму функціонування продовольчого ринку. Визначений перелік САПР, які у період криз, воєнних і повоєнних часів потребують застосування особливих регуляторних механізмів підтримки їх діяльності. Встановлено перелік інфраструктурних об'єктів, що забезпечують діяльність означених ринків. Досліджено їх сучасний стан, на який суттєво вплинув воєнний період. До таких відносяться об'єкти енергетики, транспорту, дорожньої структури тощо. Показано, що об'єкти інфраструктури пов'язані стабільними відносинами з об'єктами товарних ринків, оскільки навіть часткова відсутність і порушення взаємозв'язку між ними негативно позначається на їх діяльності. Мета статті полягає у пошуку шляхів вдосконалення забезпечення сприятливих умов для безпечного функціонування об'єктів інфраструктури САПР у повоєнний період. Розглядаються підходи цілеспрямованої підтримки необхідного переліку об'єктів інфраструктури стратегічних ринків, що отримали назву критичні. Пропонується уточнення деяких інституційних положень, зокрема, у Законі України «Про критичну інфраструктуру», щодо організаційних моментів функціонування цих об'єктів у воєнний та повоєнний періоди. Крім того, розроблені пропозиції щодо скорочення регуляторних витрат на відновлення і розбудову об'єктів критичної інфраструктури означених ринків.

Ключові слова: агропродовольчі ринки, стратегічні ринки, інституційні механізми, ринкова інфраструктура, регуляторний ресурс, об'єкти критичної інфраструктури, суб'єкти і система регулювання.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Рівень соціально-економічного розвитку держави на думку багатьох вчених і практиків, стабільність та спроможність забезпечити громадянам необхідний рівень життя залежить від ступеня розвитку агропродовольчих ринків. До основних завдань входить забезпечення населення продуктами харчування.

Тобто, важливим фактором досягнення високого рівня соціально-економічного розвитку держави є забезпечення адекватного механізму функціонуван-

ня продовольчого ринку. Основною складовою досягнення цього виступає виробничо-продуктивна стійкість агропродовольчого виробництва. Незалежно від обсягів агропродовольчого ринку він є серцевиною у внутрішньому валовому продукті, навколо або із безпосередньою участю якої вирішується переважна більшість соціально-економічних проблем країни. Ще в першій половині ХХ сторіччя в більшості країн світу пріоритетні позиції у національному господарстві займав агропродовольчий сектор. Він збагачує країну економічно, зміцнює її безпеку як у військово-

Публікацію підготовлено в межах виконання НДР «Розбудова системи агропродовольчих ринків України в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції» (№ державної реєстрації 0124U003609).

оборонному, продовольчому, так і соціально-найважливіших чинників формування задовільного життєвого рівня громадян.

Відтак динаміка розвитку АПК України в останні роки характеризується з ряду причин несталістю і стає реальною загрозою не тільки для продовольчої, але і для національної безпеки держави. За останні роки істотно ускладнилась забезпеченість населення України продуктами харчування. На думку спеціалістів, енергетична цінність добового раціону харчування на одного жителя у 2017 році складала 2500 ккал. проти 3597 ккал. у 1990 році. Статистичні дані свідчать, про те що населення нашої держави споживає основних продуктів лише в межах 50–65% фізіологічних норм харчування. І це, насамперед, стосується найбільш енергомістких продуктів: м'яса і м'ясопродуктів, молока й молокопродуктів, овочів, плодів та ягід. Населення України споживає цих продуктів у 1,6–3 рази менше, ніж жителі розвинених країн [1, 2, 17]. Причиною цього стають певні інфляційні коливання на ринку. Ось чому вирішення проблеми захисту, відродження і подальшого розвитку агропродовольчих ринків набуває актуальності.

Аналіз останніх публікацій по проблемі.

Дослідженню ефективного функціонування та розвитку агропродовольчих ринків присвятили свої роботи відомі вітчизняні вчені, зокрема: Горлачук М. А., Курпіна Н. М., Кулаковська Т. А., Нікішина О. В., Осипов П. В., Осташко Т. О., Лупенко Ю. І., Саблук П. Т. та ін. [1-7], а також іноземні автори: Кьостнер, Бергер Н., Рупала Л., Тентенберг Н. та ін. [8-12]. Але дослідження означених та інших авторів у більшій мірі розглядали розвиток вітчизняних і світових агропродовольчих ринків у стабільних умовах економічного розвитку і вільної торгівлі. Крім того, їх дослідження враховували значну підтримку фермерів і інших суб'єктів цих ринків з боку держави. Тому вітчизняні фермери у більшій мірі малі та середні, не відчуваючи гідної, за прикладом західних країн, підтримки, поступались їм у конкурентній боротьбі. Але останнім часом, особливо починаючи з 2022 року ситуація на цих ринках дещо погіршилась. Спочатку пандемія сприяла скороченню обсягів зовнішньоекономічних операцій та товарних потоків, у яких переважала продовольча сировина. У подальшому війна спричинила значні втрати земельних сільськогосподарських ресурсів, а також джерел енергоресурсів: електричної енергії, вугілля, нафти, газу, що забезпечують діяльність підприємств АПК і це у дослідженнях слід враховувати.

Формулювання цілей дослідження. Таким чином, найважливішою умовою успішного функціонування товарного ринку є формування і розвиток його інфраструктури, що забезпечує діяльність аграрних структур, таких як переробні підприємства і в цілому процес просування товарів від виробників до споживачів. Загально визначено, що інфраструктура – це сукупність групи допоміжних об'єктів з їх матеріальними, технічними, організаційними засобами, які забезпечують діяльність основних господарюючих суб'єктів та обмін між ними товарами.

економічному відношенні, набуває значення одного з

Якщо розглядати інфраструктуру усїєї національної економіки, то її об'єкти складають широкий спектр різнопланових організацій і систем, що представляють різні сектори і галузі економіки країни.

Ці об'єкти можна досліджувати окремо, як господарюючі суб'єкти відповідних ринків. Крім того, ці об'єкти, що функціонують в режимі самостійного господарюючого суб'єкта – платника податків, одночасно можуть виконувати функції забезпечення (обслуговування) діяльності інших господарюючих суб'єктів інших секторів економіки. Так, наприклад, об'єкти енергетичної інфраструктури (електростанції, трансформаторні підстанції, лінії електропередач (ЛЕП), сонячні та вітрові станції та інші) забезпечують роботу майже всього обладнання основних агропродовольчих підприємств: ферм, м'ясо-молочних заводів, елеваторів, хлібозаводів, млинів, холодильників, маслоекстраційних та сахарних заводів та інших шляхом подачі електричного струму. Слід відмітити, що сьогодні більшість обладнання наших підприємств працює на електроспоживанні.

Те ж саме можливо відмітити і про інші інфраструктурні об'єкти і ринки. Так, наприклад, ринки транспортних послуг у складі підприємств: Укрзалізничні, морського й річкового флотів, автомобільних фірм, портів тощо забезпечують товарний рух на ринку. А об'єкти дорожньої інфраструктури: автодороги, мости, аеропорти, залізничні колії, вокзали тощо створюють умови для роботи транспорту.

Ринкові принципи ефективності вимагають дотримання стабільності відносин між об'єктами товарних ринків та їх інфраструктури, оскільки навіть часткова відсутність і порушення взаємозв'язку між ними негативно позначається на їх діяльності. А відповідно, руйнує процеси товарного руху, і як результат, погіршується стан забезпечення населення продовольством, тобто основної умови існування людини. Ось чому мета статті полягає у пошуку шляхів вдосконалення інституціонального забезпечення для розбудови інфраструктури стратегічних агропродовольчих ринків у повоєнний період.

Сучасний етап економічних перетворень в Україні характеризується негативними тенденціями, обумовленими пандемією і війною. При цьому значна втрата людських ресурсів (вдвічі) може створити загрозу існування України як самостійної держави. Отже, виникає подвійне завдання: з одного боку, збереження людського ресурсу, з іншого – створення умови його відтворення, в першу чергу, забезпечення продовольством.

Також виникає проблема повернення виведених з експлуатації сільськогосподарських угідь. Оскільки в Україні продовольчі ринки традиційно пов'язані з землею, слід вдосконалити механізми їх захисту і відновлення. В таких кризових умовах необхідно знайти шляхи підтримки ефективного функціонування агропродовольчих ринків, чому присвячені дослідження, викладені у цій статті.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Оскільки агропродовольчі ринки є об'єктами нашого дослідження, особливо в частині потреб їх господарюючих структур у споживанні інфраструктурних послуг, проаналізуємо ці ринки з позицій їх стратегічного статусу в національній економіці. Продовольчий ринок будь-якої окремо взятої країни є завершальним етапом (ланкою) всього макроекономічного ланцюга розвитку АПК. Він включає цілий комплекс процесів: вирощування, переробка сільськогосподарської сировини, виконання логістичних і маркетингових послуг і наприкінці – реалізація продукції.

У цьому плані зазначимо потрібну функцію агропродовольчого комплексу країни, підприємства якого виконують наступні функції:

Перша функція - вирощування продукції безпосередньо прямого споживання (попиту) населенням. До продуктів прямого споживання відносяться ті, що традиційно входять до раціону вітчизняних громадян. Це такі продукти, як картопля, буряк, морква, цибуля, помідори, огірки, капуста, баштанні культури, гарбузи, дині, кабачки, баклажани, перці, плодово-ягідні культури (вишня, черешня, яблука, груші, виноград, персики тощо). Крім того, до цієї групи продуктів слід віднести виробництво продуктів прямого споживання підприємств м'ясо-молочного та птахівницького ринків, що без переробки придбає населення (сире м'ясо, сире молоко, яйця тощо).

Цю функцію виконують аграрні підприємства, м'ясо-молочні ферми та птахофабрики.

Друга функція – це вирощування продуктів, які ще називають рукотворною сировиною для пода-

льшої переробки їх у харчові продукти кінцевого споживання. До таких продуктів відносяться:

- зернові культури (пшениця, соняшник, овес, кукурудза та інші), які підлягають подальшій переробці, наприклад, у муку, крупи, хлібобулочні вироби, олію, тощо;

- продукти тваринництва та птахівництва, які йдуть на подальшу переробку (м'ясні напівфабрикати);

- продукція плодово-овочевих та ягідних ринків, яка йде на виробництво консервів, соків, джемів, вина тощо. Цю функцію виконують великі аграрні підприємства та ферми, які постачають, як правило, оптом свою продукцію безпосередньо переробним підприємствам відповідного профілю.

Третя функція цього ринку – це безпосереднє виробництво продуктів кінцевого споживання населенням. Підприємства цієї групи виробляють різні продукти кінцевого споживання населенням: муку, крупи, хлібо-булочні і кондитерські вироби, кисломолочні продукти, олію, м'ясні, рибні та плодовоовочеві консерви, ковбасні вироби, яйця, цукор, соки, вина тощо.

Цю функцію на продовольчому ринку виконують спеціалізовані переробні підприємства, сировиною для яких слугують продукти, вироблені господарюючими суб'єктами аграрного та тваринницького секторів ринку, що виконують другу функцію. Цей сектор ринку складають переробні підприємства відповідного профілю за продукцією. У згрупованому за профілем та виробленою продукцією у вигляді агропродовольчо-промислового сектору економіки виглядає наступним чином (рис. 1).

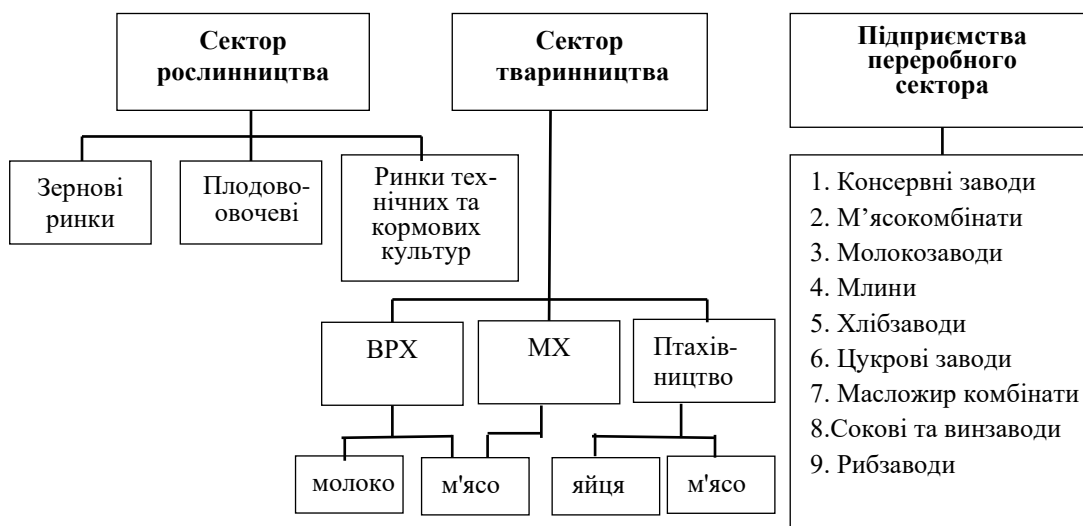

Рис. 1. Функціонально-продуктова структура агропродовольчого сектору*

*авторська розробка

Вчені, адміністративні і окремі діячі часто визначають ті або інші сектори економіки, окремі підприємства або ринки, як стратегічні та такі, що

потребують першочергового втручання з плином часу і різних ситуацій їх значення можуть мінятися і відповідно мають змінюватися регуляторні впливи. Але

до цього слід відноситись зважено, тому, що шкоди ринкам можуть завдати невдалі рішення регуляторного інституціонального характеру, які будуть мати негативні наслідки при їх впровадженні у практику регулювання ринків. З цього приводу доречно висловились автори статті [1, 2]. Вони вважають, що ситуаційні рішення про створення умов у сфері виробництва засобів виробництва для розвитку АПК і результат розвитку самих ринків АПК від цих рішень віддалений у часі на 10-15 років. Вони доводять, що прийняті рішення (наприклад, у 2015-2017 р.) не можуть миттєво виправити наслідки помилкових попередніх рішень, реалізованих у цій сфері раніше (наприклад, у 1991-1995 р.) [3]. І в цьому теж полягає проблема прийняття зважених регуляторних рішень.

Під час воєнних дій відбулося руйнування виробничої інфраструктури АПК, втрата кормової бази тваринництва, площ садів, чисельності ВРХ, вітчизняного насінництва, відновлення яких потребує значних зусиль. Тим паче, що сьогодні продовжує втрачатись фінансова база розвитку вітчизняної економіки, зростають державні борги, погіршується національна регуляторна спроможність. Щоб виправити ситуацію держава змушена шукати більш ефективні і економічні управлінські заходи, залучаючи до цих процесів всі можливі наявні в країні ресурси [14].

Згідно Методичних рекомендацій щодо рівня економічної безпеки України [12], визначається перелік продовольчих товарів, рівень споживання яких нижче 80 % норми населенням є критичним. До них відносяться товари 7-ми товарних груп, а саме: м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молочні продукти, яйця, олія, цукор, картопля, овочі та продовольчі баштанні культури [12]. А відповідно, і ринки цих товарів слід віднести до стратегічних. Саме суб'єкти цих ринків забезпечують першочергові потреби нашого населення, тому, що їх товари складають основу традиційного раціону харчування. На них, особливо зернових, будується продовольча безпека країни. А у воєнні часи їх безпекозначимість посилюється тому, що на них покладена функція забезпечення продовольством армії.

Слід відзначити, що особливість регулювання розвитку агропродовольчих ринків, пов'язана з використанням продукції підприємств інших галузей. Так, зокрема, для ринків АПК необхідне виробництво продукції промислових підприємств – наприклад, машинобудівних, таких як виробників сільгосптехніки для фермерських аграрних господарств (тракторів, комбайнів, сіялок тощо), обладнання для харчопереробних, консервних підприємств. Об'єктивно плануванню розвитку підприємств агропромислових ринків має передувати розвиток тих суміжних галузей і підприємств, послугами і продукцією яких користуються основні підприємства АПК. Сьогодні неможливо ефективно працювати у аграрному бізнесі без продукції підприємств хімічної галузі (добрив, пального, мастил, засобів захисту рослин тощо). Саме суб'єкти цих логістичних ринків мають органічно вписуватись

у процес функціонування агропродовольчих ринків і організацію на них ефективного товарного руху. Крім того, їм потрібні послуги енергопідприємств, інші логістичні послуги (транспортні, складські, посередницькі і наприкінці торговельно-збутові).

Наведені вище і багато інших прикладів доводять, по-перше, що деякі об'єкти, що традиційно відносяться до інфраструктури, призначені для загальноекономічного користування, як на державному (АЕС, ГЕС, Укрзалізниця, стратегічні траси, порти, мости тощо), так і на регіональному рівні (дороги обласного значення, мости, тунелі тощо); по-друге, що існують спеціальні інфраструктурні функції, які вузькоспеціалізовані і спрямовані на забезпечення товарного руху даного товару по даному відповідному ринку (трубопроводи, електромережі, логістичні центри, ОРСП, зернові елеватори, металобазис).

Такий розподіл інфраструктурних об'єктів за рівнем підпорядкування і спеціалізацією і спрямованістю їх функцій дозволяє у критичних умовах оцінити та раціонально розподілити регуляторні ресурси на їх відновлення між державними, регіональними та корпоративними розпорядниками та власниками. А також цілеспрямовано їх застосовувати на підтримку функціонування необхідних суб'єктів стратегічних ринків.

В Україні функціонування інфраструктурних об'єктів базується на системі інститутів та інституцій. Останні включають державні і територіальні організації та установи, крім профільних міністерств також передбачається покласти регуляторні функції на національні корпорації, зокрема: НЕК «Укренерго», НАК «Нафтогаз України», НАЕК «Енергоатом» та інші.

Недержавні корпорації, такі як «ДЕТЕК», «Нібулон», «Каргил» теж окремо регулюють ринки, на яких вони домінують.

Зауважимо, що якщо інституціональна система передбачає активну участь держави у підтримці функціонування об'єктів загальноекономічного (державного) і місцевого значення, то регуляторна функція щодо об'єктів інфраструктури спеціального (ринкового) призначення залишається за підприємствами, корпораціями, що є власниками цих об'єктів, або домінують на відповідних ринках.

Такий розподіл регуляторних функцій і, відповідно, витрат на їх реалізацію є досить актуальним у кризові (воєнні і повоєнні) часи. Особливо коли в державі виникає значний дефіцит бюджетних коштів через великі борги. Так, у 2022–2023 роках ведення воєнних дій на території країни відобразилися на показниках видатків бюджету, його дефіциті та державного боргу. Зокрема, у 2022 році дефіцит державного бюджету України становив 17,6 % ВВП, а у січні-квітні 2023-го – 14,3% ВВП [7].

Розподіл інфраструктурних об'єктів за їх функціями і за рівнем регуляторного підпорядкування наведений у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл інфраструктурних об'єктів за функціональним підпорядкуванням*

Функції об'єктів інфраструктури	Рівні функціонального підпорядкування		
	Загальнодержавний	Регіональний	Ринковий (цільовий)
А	1	2	3
Видобування та розподіл енергетичних ресурсів (газу, нафти, вугілля)	УкрНафтогаз про газові сховища, трубопровід	Облгази, вугільні склади, нафтобази	Ліцензовані газодобувні компанії
Генерація та розподіл електроенергії	АЕС, ТЕС, ГЕС, ВГС, СЕС, ДТЕК, розподільчі мережі	БЕС, СЕЗ, Обленерго, підстанції, ТЕС, котельні регіональні	ВЕС, СЕС, підстанції
Виробництво та розподіл паливно-мастильних матеріалів (ПММ)	УкрНафта НПЗ	АЗС Нафтобази	АЗС, приватні бази
Транспортне забезпечення руху стратегічних товарів і людей	Траси державного значення, мости, тунелі, об'єкти залізниці (колії, депо, рухомі засоби), портові споруди, аеропорти	Дороги регіонального значення (міжміські), мости, залізничні переїзди, міський і міжміський транспорт	Під'їдні колії, спеціальні під'їзди, перевантажувальні комплекси, місцевий транспорт
Зберігання, розподіл та постачання	Склади та елеватори Держзапасу	ЛЦ регіонального значення, ОРСП, склади, торгові мережі, базари	ЛЦ (ОРСП), склади, бази, холодильники, торговельні заклади
Забезпечення задовільних умов проживання населення (робочі місця, водо забезпечення, продовольче забезпечення, пенсійне забезпечення)	Державні інституції, фінансові та інші установи	Структури УЖКГ, водоканали, торгівля, базари, лікарні, транспорт	Спеціалізовані магазини, структури Інтернет торгівлі, спец. підприємства та установи

*Авторська розробка

Інші аналітики звертають увагу на те, що видатки зведеного бюджету 2022 року зросли на 30,1% відносно 2021-го. При цьому сума видатків на оборону збільшилася у сім разів, а видатків на громадський порядок і безпеку – вдвічі. А дефіцит сектору загального держуправління в Україні (16,7 % ВВП) у разі перевищив середні показники розвинених країн (4,3 %) і країн що розвиваються (5,3 %) [15, 16].

Але, як відомо, існують інші залучені джерела фінансування. Так, у 2022 році загальний обсяг отриманого Україною фінансування від іноземних джерел досяг 31,2 млрд. дол. США, кошти грантової допомоги становили 480 млрд. грн. у 2022 році і 225 млрд. грн. у 2023-му. Залучення позик давало можливість покривати потреби країни у критичний період, але водночас призводило до суттєвого нарощування державних боргів. Так, за 2022 рік і чотири місяці 2023-го загальна сума державного і гарантованого боргу збільшилася на 1,9 трлн. грн., або на 70 %. У квітні 2023 року величина боргу досягла 4,54 трлн. грн., або 124,3 млрд. дол. Ця сума еквівалентна

87,6 % ВВП за 2022 рік. отже під час війни борг України збільшувався.

Значні ресурсні втрати, накопичені борги руйнують систему регулювання як об'єктів інфраструктури всіх рівнів, не кажучи вже про відновлення пошкоджених або відбудови втрачених об'єктів.

Зрозуміло, що у повоєнний період наявних регуляторних ресурсів не вистачить одразу на поновлення всіх втрат, тому необхідно визначати першочергові – це стосується і інфраструктурних об'єктів. І тут доцільно застосовуються такі поняття, як «об'єкти критичної інфраструктури».

Згідно Закону України «Про критичну інфраструктуру» [18], до об'єктів критичної інфраструктури відносяться найбільш важливі для життєдіяльності суспільства та держави об'єкти. Причому режим функціонування їх залежить від стану і динаміки розвитку ситуації, як то: штатний режим, режим у кризовій ситуації, режим відновлення. В Законі також вказується, що рівень критичності об'єкта критичної інфраструктури залежить від можливості виконання

ним життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг населенню.

Хоча у Законі і визначається секторальний поділ об'єктів критичної інфраструктури відповідно віднесенню їх до певного одного сектору (галузі) економіки і що секторальні органи управління (Міністерства) мають складати перелік по кожному сектору (ринку) цих об'єктів, але не визначені засоби, відповідальні та ресурси щодо їх захисту.

Також Законом встановлюється одна з чотирьох категорій критичності відповідно до того, на якому рівні можуть виникати кризові ситуації від порушення функціонування цих об'єктів: I – державний, II – регіональний, III – місцевий, IV – локальний. З цим переліком консолідується класифікація інфраструктурних об'єктів, наведена у таблиці 1.

Тому нами запропонований скоригований перелік об'єктів критичної інфраструктури САПР. При цьому ми керуємось не тільки забезпеченістю діяльності окремих ринкових об'єктів, але й тим, щоб був забезпечений їх послугами весь відтворювальний

процес товарного руху на протязі всього логістичного ланцюга ринку.

Такий підхід з врахуванням вищенаведених доводів дозволив сформувавши необхідний і достатній перелік об'єктів критичної інфраструктури з розподілом їх по функціям та ринкам (табл. 2).

При цьому слід зазначити, що всі підприємства (суб'єкти) визначених груп ринків для ефективної їх роботи потребують забезпечення їх повним комплексом послуг відповідних об'єктів інфраструктури (електропостачанням, тепло- та водопостачанням, транспортними послугами тощо).

У воєнний період найбільшу руйнацію отримала інфраструктура ринкової економіки. Так, станом на 2022 рік прямі задокументовані збитки лише транспортної інфраструктури сягали 95 млрд. дол. Було зруйновано або пошкоджено 24700 км автодоріг, 309 мостів, 6500 км залізничних колій пошкоджено або окуповано, 12 цивільних аеропортів та аеродромних комплексів [8].

Таблиця 2

Об'єкти критичної інфраструктури стратегічних агропродовольчих ринків, що рекомендовані до першочергового захисту і відновлення*

	Групи ринків САПР	Функції їх інфраструктурного забезпечення	Об'єкти критичної інфраструктури
1.	Зернові та продуктів переробки їх продукції	Постачання електроенергії	ТЕЦ, розподільчі ЛЕП, трансформатори, підстанції
2.	Хлібо-булочних виробів	Транспортне забезпечення	Транспортні підрозділи (окремих компаній, або власні, підрозділи Укрзалізниці, річковий транспорт
3.	М'яса та м'ясної продукції	Забезпечення зберігання та розподілу товарів	ЛЦ, склади, елеватори і склади охолодження, овочесховища
4.	Молока та молочної продукції	Постачання пального та інших енергоресурсів	Нафтобази, спецтранспортні засоби, АЗС
5.	Плодоовочевої продукції	Водозабезпечення та водовідведення	Підрозділи водоканалів, власні свердловини
6.	Птиці та яєць	Теплопостачання	ТЕЦ, підрозділи Теплокомун-енерго (котельні, теплотраси)

* Розроблено авторами

Внаслідок воєнних дій відбулося порушення економічних зв'язків між суб'єктами ринкової інфраструктури, що призвело до виникнення дисбалансів між попитом і пропозицією товарів на локальних і регіональних ринках в умовах збутових і територіальних обмежень, збільшення кількості «розривів» товаропотоків у логістичних ланцюгах ринків, звуження процесів відтворення та значних втрат ринкової доданої вартості. Це стало вагомою причиною зростання цін на товари першої необхідності, передусім, продуктів харчування. Так, щорічне зростання індексу цін за різними оцінками молочних продуктів, хлібо-булочних, рибних, м'ясних виробів, фруктів за останні роки коливається від 6 до 10 відсотків. Це погіршило забезпеченість продовольством населення на фоні зростання безробіття, скорочення доходів і купівельної спроможності споживачів. Відтак, захист відновлення постраждалих об'єктів інфраструктури, від якої залежить функціонування усіх ланок агропродовольчих ринків ланцюга, є одним з негайних

завдань держави на шляху її повоєнної розбудови.

Слід зазначити, що в проєкті Плану відновлення України за напрямом «Відновлення та розбудова інфраструктури» [16] основна увага приділена транспортній інфраструктурі, а також зв'язку туризму і недостатньої енергозабезпеченості, що, на наш погляд, потребує певної актуалізації для поточних часів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У ході досліджень підтверджено, що у критичні для країни періоди, в процесі відновлення економіки необхідно зосередити увагу на безпечному й ефективному функціонуванні стратегічних агропродовольчих ринків шляхом забезпечення їх об'єктів інфраструктурними послугами у необхідному обсязі. Крім того, для конкретизації методичних рекомендацій щодо оцінки продовольчої безпеки, враховуючи перелік найбільш вживаних нашим населенням продуктів харчування, пропонується обґрунтований перелік цих ринків, а саме: зернові, хлібобулочні, пло-

дово-овочеві, м'яса та м'ясної продукції, молока та молочної продукції, яєць.

Ефективне і безпечне функціонування цих ринків, як і всіх інших, забезпечують об'єкти інфраструктури. Дослідження ролі і значення інфраструктури, як і визначення її об'єктів, що забезпечують функціонування стратегічних агропродовольчих ринків, дозволило визначити умови безпечного функціонування цих ринків.

Аналізуючи Закон України «Про критичну інфраструктуру» на основі наявного дефіциту державних регуляторних ресурсів, автори пропонують скоротити перелік визначених в ньому об'єктів критичної інфраструктури та обґрунтовують власний скорочений їх перелік, але достатній для воєнного і повоєнного періоду. Це дозволить зосередити увагу і ресурси на відновленні, у першу чергу, життєво необ-

хідних для функціонування САПР інфраструктурних об'єктів.

Такий підхід дозволить рекомендувати шлях до раціонального перерозподілу бюджетних управлінських ресурсів, відтак і можливе скорочення та концентрацію їх, зосередивши на забезпеченні безпеки об'єктів критичної інфраструктури. У разі пошкодження цих об'єктів у ході воєнних дій визначати відповідальних за функціонування, а також залучати і ресурси до їх відновлення з відповідними повноваженнями.

На підставі проведеного аналізу інституційної бази, зокрема законів про критичну інфраструктуру і безпечне функціонування її об'єктів запропоновано переглянути деякі норми (статті) у бік оновлення та пристосування до умов воєнного часу.

Література

1. Трохимець О.І., Рябченко К.М. Продовольчий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку // Науковий вісник Ужгородського Нац. ун-ту. Вип. 17. Ч. 1. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. С. 171-178. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/17_1_2018ua/40.pdf (дата звернення 25.02.2024)
2. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни: кол. монографія / за ред. Шубравської О. В. та ін. К.: Ін-т економіки та прогнозування України, 2014. 456 с. URL: <http://ief.org.ua/?p=4810> (дата звернення 25.02.2024)
3. Горлачук М.А. Агропродовольчий ринок в умовах глобалізації: світовий досвід регулювання та інфраструктурно-інституційного розвитку // Іноваційна економіка. 2019(80). № 5-6. С. 46-53. doi: 10.37332/2309-1533.2019.5-6.6. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/67> (дата звернення 25.02.2024) doi:10.37332/2309-1533.2019.5-6.6
4. Осташко Т. О., Волощенко Л.Ю., Ленінова Г.В. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ: монографія / відп. ред. д.е.н, проф. В.О. Точилін. К.: НАН України; Ін-т екон. та прогноз., 2010. 208 с.
5. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія / Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, Б.В. Духницький та ін., за ред. Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачова. К.: ННЦ ІАЕ, 2015. 320 с.
6. Купріна Н. М. Забезпечення конкурентності харчової промисловості України: теорія і практика: монграфія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 304 с.
7. Домінанти сталого розвитку регіонів України: монографія / Буркинський Б.В. та ін.; за наук. ред. Буркинського Б.В.; НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. досліджень. Одеса: ІПРЕД НАНУ, 2020. 620 с.
8. Селективне реулювання розвитку товарних ринків: теорія та практика / Буркинський Б. Б. та ін.; за ред. Б. В. Буркинського та О. В. Нікішиної // НАН України, ДУ «Ін-т ринку і екон.-екол. досліджень», НАН України. Одеса: ДУ ІПРЕД НАНУ, 2023. 267 с. doi: 10.31520/978-617-14-0055-9.
9. Кьостнер У. Основи аналізу аграрного ринку / наук. ред. пер. О. Нів'євський. К.: Видавництво АДЕФ-Україна, 2012. 486 с.
10. Burger H. G., Ruppala R., Teutenberg H. Welternahrung: welche Verantwortung hat Europa? / Hrsg., DLG e V. [Red/Lektorat: Hans-Georg Burger] Frankfurt M. Band 106, 2012. 187 p.
11. Agrarprodukte und Agrarmarkte in der Europäischen Union unter besonderer Berücksichtigung von Okoprodukten. Tierschutzaspekten und Produkten aus der Region. URL: <http://orgprints.org/1652/1/agrarprodukte.pdf> (дата звернення 27.02.2024)
12. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затв. наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 №1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 27.02.2024)
13. OECD Global Value Chains Indicators. URL: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?Queryid=53257#> (дата звернення 27.02.2024)
14. Богдан Т. Державні борги і дефіцити воюючої країни //Дзеркало тижня. 2023. 9 червня. URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/derzhavni-borhi-i-defitsiti-vojujuchoji-krajini.html> (дата звернення 27.02.2024)

15. Ukraine Recovery Conference: Олександр Кубраков презентував план «виживання» інфраструктури України. *Gov.ua (урядовий портал)*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraine-recovery-conference-oleksandr-kubrakov-prezentuvav-plan-vyzhyvannia-infrastruktury-ukrainy> (дата звернення 27.02.2024)

16. Проект плану відновлення України: матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/restoration-and-development-of-infrastructure.pdf> (дата звернення 27.02.2024)

17. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України / Статистичний збірник Державної служби статистики України. Київ.: 2021. 59 с. https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Bsph_2020.pdf

18. Про критичну інфраструктуру: Закон України № 1882-IX від 16.11.2021 р. за станом на 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення 28.01.2024)

19. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України № 2163-VIII від 05.10.2017 р. за станом на 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 28.01.2024)

20. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015 р. за станом на 19.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 28.01.2024)

Стаття надійшла 12.02.2024

Стаття прийнята до друку 26.02.2024

Доступно в мережі Internet 20.04.2024

Burkynskyi B.

Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine

Doctor of Economics, Professor

Director of the Institute of Market and Economic & Ecological Research of National Academy of Sciences of Ukraine

E-mail: oss_iprei@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-9303-0898

Lysyuk V.

Doctor of Economics, Professor

Department of Market Mechanisms and Structures

Institute of Market and Economic & Ecological Research of National Academy of Sciences of Ukraine

Frantsuzskiy boulevard, 29, Odesa, Ukraine, 65044

E-mail: vlysyuk@ukr.net

ORCID ID:0000-0001-8766-4325

INFRASTRUCTURAL PROVISION OF AGRO- FOOD MARKETS FUNCTIONING IN CRITICAL PERIOD FOR THE ECONOMY OF THE COUNTRY

The article presents the research materials for the infrastructure of strategic agro-food markets. It has been established that an important factor in achieving a high level of socio-economic development of the state is the provision of an adequate mechanism for the functioning of the food market. The main component of this achievement is the industrial and productive sustainability of agro-food production. Regardless of its volume, its share in the gross domestic product, it is the core around which, or with direct participation, the vast majority of the country's socio-economic problems are solved. The agro-food markets have been identified. They should be classified as strategic, which in the period of crises, war and post-war times require the use of special regulatory mechanisms to support their activities. The infrastructural objects ensuring the activity of the specified markets have been installed, and their current state, which was significantly affected by the war period, has been investigated. The relevance and expediency of the analysis of agro-food markets, their dependence on infrastructure facilities is due to the fact that only in such a combination it is possible to ensure their effective and safe functioning. It has been shown that the objects of the economic impact form a sharp aspect of the planned organization and goals that represent the late stages of the country's economy. Market principles of efficiency require compliance with the stability of the relationship between the objects of social markets and their influencers, since even a partial lack of visibility and the dissolution of the relationship between them has a negative impact on their activity. And accordingly, it destroys the processes of

commodity movement, and as a result, the condition of providing the population with food, that is, the basic conditions of human existence, deteriorates. That is why the purpose of the article is to find ways to improve institutional support for building the infrastructure of the strategic agro-food markets in the post-war period. In connection with the limited regulatory resources of the state, due to difficult and critical times, approaches of purposeful support of the limited but necessary list of objects of critical infrastructure of the strategic agro-food markets are being considered. Such a proposal is consolidated with the Law of Ukraine, which establishes the concept of critical infrastructure, as well as their functioning in the war and post-war periods. Accordingly, proposals have been developed to reduce regulatory costs for the restoration and development of the specifically identified objects of the critical infrastructure of the specified markets.

Key words: agro-food markets, strategic markets, institutional mechanisms of market regulation, market infrastructure, critical infrastructure, regulatory resource, objects of critical infrastructure, subjects and regulatory system.

References

1. Trokhymets, O. I., & Ryabchenko, Ch. M. (2018). *Prodovolchyy rynek Ukrayiny: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku*. Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsionalnoho universytetu, 17(1), 171-178. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/17_1_2018ua/40.pdf (Retrieved February 25, 2024).
2. Shubravska, O. V. (Ed.). (2014). *Ahroprodovolchyy rozvytok Ukrayiny v konteksti zabezpechennya prodovolchoyi bezpeky krayiny*. Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya Ukrayiny. <http://ief.org.ua/?p=4810> (Retrieved February 25, 2024).
3. Horlachuk, M. A. (2019). Ahroprodovolchyy rynek v umovakh hlobalizatsiyi: svitovyy dosvid rehulyuvannya ta infrastruktorno-instytutysynoho rozvytku. *Inovatsiyna ekonomika*, 5-6, 46-53. <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/67> (Retrieved February 25, 2024). doi:10.37332/2309-1533.2019.5-6.6
4. Ostashko, T. O., Voloshchenko, L. Yu., & Lyenivova, H. V. (2010). *Vnutrishniy ahroprodovolchyy rynek Ukrayiny v umovakh SOT*. (V. O. Tochylin, Ed.). NAN Ukrainy; Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya.
5. Lupenko, Yu. O., & Puhachova, M. I. (Eds.). (2015). *Formuvannya hlobal'noho i rehionalnoho rynkiv silskohospodarskoyi syrovyny ta prodovolstva*. NNTS IAE.
6. Kuprina, N. M. (2019). *Zabezpechennya konkurentnosti kharchovoyi promyslovosti Ukrayiny: teoriya i praktyka*. Vydavnychyy dim «Hel'vetyka».
7. Burkinskyi, B. V., & Andreeva, N. M. (Eds.). (2020). *Dominanty staloho rozvytku rehioniv Ukrainy*. IPREED NAN Ukrainy..
8. Burkynskyi, B. V., Nikishyna, O. V., & Tarakanov, M. L. (2023). *Selektyvne rehuliuвання rozvytku tovarnykh rynkiv: teoriia ta praktyka*. (Burkynskyi, B. V., & Nikishyna, O. V., Ed.). Odesa: DU IREED NAN Ukrainy. doi: 10.31520/978-617-14-0055-9.
9. Kostner U. (2012). *Osnovy analizu ahrarnoho rynku*. (O. Nivyevsyy, Ed.). ADEF-Ukrayina.
10. Burger, H. G., Ruppala, R., & Teutenberg, H. (2012). *Welternahrung: welche Verantwortung hat Europa?* DLG
11. Agrarprodukte und Agrarmärkte in der Europäischen Union unter besonderer Berücksichtigung von Okoprodukten. Tierschutzaspekten und Produkten aus der Region. <http://orgprints.org/1652/1/agrarprodukte.pdf> (Retrieved February 27, 2024).
12. Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny. Zatverdzheno Nakazom Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny vid 29.10.2013 №1277. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (Retrieved February 27, 2024).
13. OECD Global Value Chains Indicators. <http://stats.oecd.org/Index.aspx?Queryid=53257#> (Retrieved February 27, 2024).
14. Bohdan, T. (2023, June 9). Derzhavni borhy i defitsyty voyuyuchoyi krayiny. *Dzerkalo tyzhnya* <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/derzhavni-borhi-i-defitsiti-vojujuchoji-krajini.html> (Retrieved February 27, 2024).
15. *Ukraine Recovery Conference: Oleksandr Kubrakov prezentuvav plan «vyzhyvannia» infrastruktury Ukrainy*. Gov.ua. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraine-recovery-conference-oleksandr-kubrakov-prezentuvav-plan-vyzhyvannia-infrastruktury-ukrainy> (Retrieved February 27, 2024).
16. Proekt planu vidnovlennya Ukrayiny: Materialy robochoyi hrupy «Vidnovlennya ta rozbudova infrastruktury». <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/restoration-and-development-of-infrastructure.pdf> (Retrieved February 27, 2024).
17. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2021). Balansy ta spozhyvannya osnovnykh produktiv khar-chuvannya naselennyam Ukrainy. https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/Zb_Bsph_2020.pdf

18. Pro krytychnu infrastrukturu: Zakon Ukrainy № 1882-IX vid 16.11.2021 r. Redaktsiya vid 01. 01. 2024, pidstava – 1909-IKH <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (Retrieved January 28, 2024).

19. Pro osnovni zasady zabezpechennya kiberbezpeky Ukrainy: Zakon Ukrainy № 2163-VIII vid 05.10.2017 r. Redaktsiya vid 01.01.2024, pidstava – 1953-IKH <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (Retrieved January 28, 2024).

20. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu: Zakon Ukrainy № 389-VIII vid 12.05.2015 r. Redaktsiya vid 19.10.2023, pidstava – 3378-IKH <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (Retrieved January 28, 2024).

Received 12 February 2024
Approved 26 February 2024
Available in Internet 20.04.2024

Цитування згідно ДСТУ 8302:20

Буркинський Б.В., Лисюк В.М. Інфраструктурне забезпечення функціонування ринків агропродовольчої продукції у критичний для економіки країни період // Економіка харчової промисловості. 2024. Т.16, вип. 1. С. 3-12. doi: 10.15673/ie.v16i1.2886

Cite as APA style citation

Burkynskiy, B., & Lysyuk, V. (2024). Infrastructural provision of agro-food markets functioning in critical period for the economy of the country. *Food Industry Economics*, 16(1), 3-12. doi: 10.15673/ie.v16i1.2886